

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Fondul personal Mareșal Alexandru Averescu

CRISANTA PODĂREANU

Cei 60 cm de documente ale fondului personal Mareșal Alexandru Averescu conțin cu precădere informații despre viața politică din România interbelică și despre poziția pe care a ocupat-o în această scenă mareșalul Averescu, președintele Partidului Poporului și de trei ori prim-ministru.

Învingătorul de la Mărăști se bucura de o imensă popularitate după primul război mondial. El era socotit de marea masă, după cum mărturisește Constantin Argetoianu, făuritorul României Mari. Țăranii îl divinizau, iar în casele lor portretul regelui se găsea mai rar decât portretul mareșalului.

Cum se explică această popularitate? Foarte simplu, spune Argetoianu; în timp ce alți politicieni se agitău să-și facă propagandă, Averescu nu făcea decât să împrăștie prin oamenii lui, la sate, portretul său care devenea icoana caselor țărănești. Țăranii, pe care nu-i interesau programele, declarațiile, protestele, apărurile și manifestele, se uitau la fotografia militarului cu chip de ascet și ziceau: „aista-i tatăl nostru care a luptat pe front alături de noi”. Și votau „steaua”.

Într-un discurs, mareșalul Averescu relatează cum l-a chemat regele Ferdinand în 1917 și i-a spus că e necesară o schimbare în politică, pentru ca, în februarie 1918, să-l însărcineze cu formarea guvernului. Tot în acest discurs afirmă că a intrat în politică la rugămintea regelui și pentru a salva țara de politicienii ipocriți care, odată ajunși la guvernare, nu realizau nimic din programele cu care intrau în alegeri.

La aniversarea Partidului Poporului, șeful încriminează celelalte partide, făcând apologia partidului său, care, în cele trei scurte guvernări, zice el, a realizat mai mult decât restul partidelor la un loc. Iată un pasaj dintr-o declarație din vremea în care Alexandru Averescu și ai săi erau în opoziție: „Partidul Poporului recunoaște că, din cauza situațiunii economice și financiare la care s-a ajuns printr-o politică greșită, un împrumut exterior este indispensabil și de aceea îl va vota, oricare ar fi condițiunile pur financiare ale tranzacțiunii”¹.

Dar, deși a pus tot sufletul și toată energia, după cum mărturisește el însuși, Alexandru Averescu a sfârșit prin a fi foarte dezamăgit din cauza calomniilor și acuzațiilor murdare care i-au fost aduse de adversari. De altfel, nu era singurul, iar la atacurile opozițivilor se adăugau disensiunile din

¹ Arh. St. Buc., fond personal Mareșal Alexandru Averescu, dosar 18, f. 5.

partid. Scrisoarea lui Radu Sbiera, președintele pentru Bucovina al Partidului Poporului, demisiile din partid ale lui Octavian C. Tăslăuanu și Ludovic Ciato, excluderea lui Octavian Goga stau mărturie. Dacă am sta să ne potrivim lui Constantin Argetoianu, mareșalul era cam naiv în politică, dar, vorba aceea: despre unul și același om zece persoane au unsprezece păreri.

Se găsesc în fond destul de multe documente despre viața de partid: cereri de înscriere; programe de acțiune; apeluri; manifeste și liste electorale; rezultatele alegerilor; comunicate și aprecieri la adresa unor manifestații de stradă. Există de asemenea o declarație a mareșalului privind unirea Partidului Poporului cu Partidul Conservator Progresist și o înțelegere cu Gheorghe I. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, de sprijinire reciprocă în alegeri și la guvernare.

Interesante sunt însă rapoartele șefilor organizațiilor județene ale Partidului Poporului despre starea de spirit a populației și opinia publică

în ceea ce privea revenirea la tron a lui Carol II. Cezar Papacostea din Bucovina îi scria prin 1929 generalului: „Domnule general, populația de la țară a județului nostru este, politicește, amorfă. Bineînțeles, se exclud din calcul excepțiile; fiind rare, ele nu joacă rol în mișcările de masă. Pe țărani, în genere, nu-i preocupă serios nici o mișcare politică; nici o chestiune cu caracter general și obiectiv nu le reține atenția. Ei nu se ridică spiritual până la concepte abstracte, ci rămân robii nevoilor de ordin material, strict subiective. Nu-i interesează decât ce se referă nemijlocit la îmbunătățirea stării materiale. Din această dispoziție a sufletului urmează că oricine le promite ameliorarea dorită de dânșii, și nu importă sub firma cărei doctrine politice, dobândește lesne simpatia lor. Cum sunt și lipsiți de cel mai elementar simț critic și de cunoaștere a valorilor omenești, pentru captare e de ajuns o doză abundentă de făgăduieli și o propagandă bine susținută; cu alte cuvinte, fiecare sătean fruntaș să fi apucat direct măcar o frântură din gura unui orășean considerat oarecum « autorizat ». Adaug: dacă se întâmplă ca firma politică să fie și nouă, adică să nu mai fi guvernată, succesul atunci vine strălucitor. El are și savoarea noutății și prestigiul neatins. Mitul se răspândește iute, cu ingenuitate, vrăjește și cucerește... În ziua alegerilor propaganda opoziției de orice culoare era pur și simplu obstruată de « entuziaștii » puși în fruntea grupelor necuvântătoare de țărani aduși pe două rânduri la vot. La orice argument încercat de lagărul opozant, răspunsul țăranului cădea stereotipic și opac: « — Așa-i corentu' acu', cucoane, ce să-i faci? » Ori: « — Lasă, cucoane, să-i videm și p-aiștia c-au spus că ne dau... » Aici fiecare completa propoziția cu lucrurile de care el însuși ducea lipsă”².

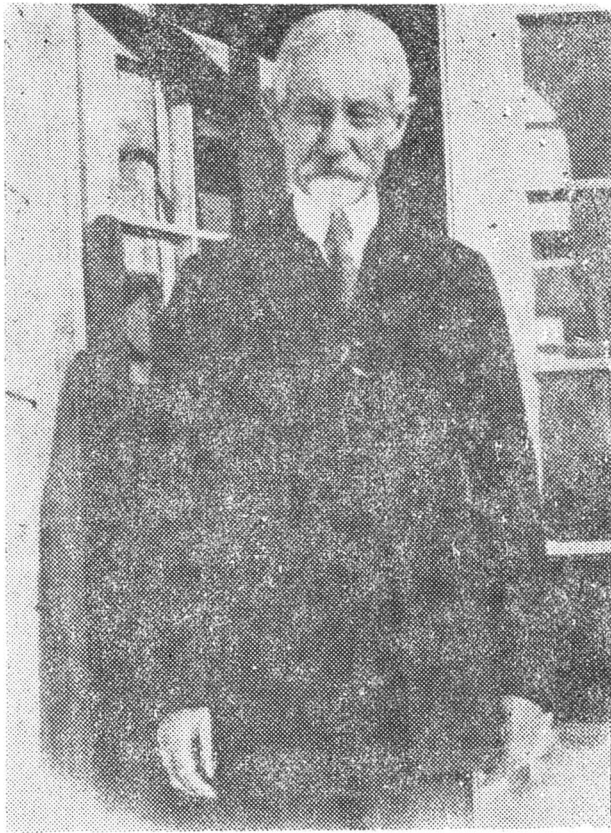
Și mai departe: „Dacă statul ar fi mers în cei 12 ani de după război pe drumul organizării economice și sociale, oricât de lent ar fi fost ritmul, înregistra totuși un progres, eram azi pe calea posibilităților de îndreptare, naturale. Eram întârziați, nu rătăciți. Dar România în acești ani și-a împovărat pe fiecare zi viața și toate problemele au căpătat o tot mai mare acerbitate... În sfârșit, practica politică a guvernanților a rămas încărcată de moravuri care pun statul în veșnică inferioritate față de interesele particulare, iar actele guvernului din urmă au ridicat la rang de dogmă ceea ce la guvernele precedente erau dispartate ieșiri ale unor miniștri veroși și îndrăzneți. În aceste conjuncturi «democratice», a continua minciuna constituțională este a face și pe viitor acte de complicitate vinovată, cu trecutul de 12 ani”³.

Iată deci cum a ajuns om politic militarul care absolvise Școala Divizionară de la mănăstirea Dealul, Școala Superioară de Război din Torino, directorul Școlii Superioare de Război românești, atașatul militar la Berlin, șeful Marelui Stat Major și comandantul armatei în războiul din 1913 cu Bulgaria. În 1907 era deja general și ministru de război, funcție pe care a ocupat-o până în 1909.

Într-o scrisoare adresată patriarhului Miron Cristea relatează felul în care a acționat în timpul răscoalei țărănești: „Sanctitate, M-am gândit foarte mult după plecarea Sanctității Voastre despre cele ce am vorbit, și, cu cât mă aduceam cu mintea în rostul gândirii mele, cu atât apare mai lim-

² Ibidem, dosar 30, f. 16-17.

³ Ibidem, f. 19.

pede convingerea că dacă aş schimba hotărârea la care m-am oprit, nu numai că aş fi un sfetnic greșit al tronului, dar aş contribui la un rău care se va revărsa asupra țării pentru viitor fără să-i fiu de vre-un folos real în prezent. Hotărârea mea nu este rodul închipuirilor mele sau spicuirilor ce am putut face în istoria trecutului printre faptele analoge de la noi sau din alte părți ci al unor evenimente trăite de mine și cunoscute tuturor locuitorilor vechiului regat care au trecut de vârsta de 40 de ani.

În martie 1907 a izbucnit pe neașteptate o revoltă în țara noastră, care s-a întins cu o iuțeală uimitoare de la un capăt la altul al țării. A început în nordul Moldovei având un caracter antisemit. Cu cât se întindea spre sud, cu atât pierdea acest caracter și lua pe cel agrar, alimentat de agitatori străini, iar aceștia ce slujeau de agenți erau tineri pe care țărani îi numeau « studenți ».

În ziua de 13 martie, înțeleptul nostru suveran de atunci, Carol I, mi-a făcut înalta cinste de a-mi încredința conducerea Ministerului de Război pentru restabilirea ordinii în țară, acordându-mi și întreaga sa încredere. Mi-am întocmit numaidecât planul de acțiune și, în cursul unei singure săptămâni, după punerea lui în aplicare, ordinea era restabilită. La prima ședință a Consiliului de Miniștri, președintele m-a înștiințat că Parlamentul m-a imputernicit să proclam starea de asediu. Am luat act de această comunicare, dar am declarat că nu am de loc intențiunea să uzez de starea de asediu și faptele au dovedit ca un adevăr, măsurile de rigoare înrăutățind în loc de a îmbunătăți starea de lucruri. Când am fost chemat la București, mișcarea de răscoală ajunsese până la linia Tecuci-Galați, unde se găsea Brigada I de roșiori comandată de mine, iar când a început să se pună planul meu de acțiune în aplicare ea s-a întins până la Ploiești-Giurgiu. În această ultimă localitate a fost împușcat noaptea un ofițer. Nu s-a putut ști de cine.

Cu cât înainta spre sud și apoi spre vest, cu atât câștiga mișcarea în violență fără să degenereze în sălbăticie. S-a întâmplat încă un eveniment extraordinar demn de notat. Prințul moștenitor de atunci, în urmă regretatul rege Ferdinand I, era comandantul Corpului II Armată. Pentru ca familia regală să nu aibă nici un amestec direct cu acțiunea de potolire, am pus diviziile direct sub ordinele mele. Comunicam personal, prin poștă, telegraf și telefon cu comandanții de divizie.

Lucrurile mergeau, pot zice, bine. Au fost cazuri triste în care a trebuit a se face uz de arme, dar foarte rare și cu puține victime. Din nenorocire, comandantul Corpului I Armată, influențat de teroarea care cuprinsese pe arendașii și proprietarii din Oltenia, a dat din a sa inițiativă ordine foarte severe, care, aplicându-se, au provocat o reacțiune în adevăr sălbatică. Au fost incendieri, omoruri, schingiurii, violuri de femei și atâtea, în sfârșit, orori. Cum am aflat de acest lucru, am dat ordin prin telegraf a se pune capăt oricăror acțiuni de represiune fără aprobarea mea personală și tot prin telegraf am chemat pe cei doi comandanți de divizie pentru a le cere socoteală pentru derogarea de la ordinele și instrucțiunile mele.

Generalul Gigurtu, comandantul Diviziei II, mi-a arătat ordinul ce primise de la comandantul corpului de armată. Din contra, comandantul Diviziei I mi-a răspuns: « așa am judecat eu situația și dacă am greșit să fiu pus și eu la marginea șanțului și împușcat ». Am dispus cele ce era indicat a se face. Guvernul a obținut însă o amnistie generală.

Iată, Sanctitate, învățămintele ce am tras din acest eveniment real, după cum am spus, trăit de mine: 1. în fenomenele sociale, întocmai ca și în cele fizice, exploziunile sunt datorite comprimărilor; 2. cu cât spiritele sunt mai încordate, cu atât autoritățile trebuie să fie mai îngăduitoare și în orice caz mai cu respect ele însele pentru legi.

Am putut, găsindu-mă în mijlocul unei răzvrătiri de fapt și generale, să o domin și să restabilesc ordinea repede și fără vărsare de sânge, căci, cu toate ororile din Oltenia, au pierit în acele răscoale numai 2500 în toată țara, cuprinzând și militarii asasinați.

Astăzi ne găsim amenințați de o primejdie până acum numai posibilă și țara este ținută de 4 ani sub presiunea unei stări de asediu și a cenzurii și aceasta din cauză că unii oprimați au asasinat pe primul ministru. Fapt, evident, foarte regretabil dar nu izolat în istorie. Nicăieri nu s-a întâmplat însă ca dintr-un personaj ridicol să se facă simbolul unei mișcări generale pentru că i s-a dat posibilitatea să se pună în ipostaza unei victime. Cu măsuri înțelepte s-ar fi putut îngropa de mult această epidemie trecătoare.

În martie 1920 bolșevismul era la zenit în Rusia și trecuse ca un pârjol prin Ungaria. Țara noastră, ieșită din război, era dezorientată în toate articulațiunile ei oficiale, singură⁴.

Prim-ministru în trei rânduri (1918, 1920—1921, 1926—1927), ministru al industriei și comerțului și ministru de finanțe, mareșalul Alexandru Averescu este numit, în 1938, anul morții sale, ministru de stat și consilier al Coroanei.

A scris câteva studii militare, între care unul referitor la bătălia de la Flămânda din 1916, și numeroase articole politice pe care le-a publicat în „Îndreptarea”, ziarul Partidului Poporului. În aceste articole, mareșalul Alexandru Averescu polemizează cu Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, I. G. Duca, Ionel Brătianu, Nicolae Iorga, Constantin Argetoianu și cu periodicele „Viitorul”, „Gazeta capitalei”, „Dreptatea”, „Epoca” „,Neamul românesc”, răsând de Partidul Național Țărănesc că acuză Partidul Național Liberal de aceleași lucruri de care îl acuza acesta din urmă, vorbind despre relațiile României cu Italia, ridicând, între altele, problema funcționarilor publici: „Oficiosul guvernamental mi-a pus întrebarea dacă sunt pentru ameliorarea situațiunei funcționarilor, prin procurarea de alimente pe prețuri infericere celor din comerț. În termeni familiari, aș spune că această întrebare a fost o adevărată vorbă de clacă ne la locul ei față cu seriozitatea chestiunii. Din ziare am văzut însă că chestiunea a fost discutată și în Consiliul de Miniștri și s-a hotărât studierea și aplicarea ei.

În principiu, pentru funcționari trebuie să fie perfect indiferent dacă se ridică salariul pînă la nivelul cheltuielilor sau se scoboară acestea la nivelul salariului. Importantul este ca pentru ficcare bugetul să nu se soldeze cu un deficit. Mă întreb însă dacă statul va găsi mijlocul să micșoreze cheltuielile funcționarilor, și înțeleg toate cheltuielile, și în așa măsură încît să împlinescă golul ce există între nivelul scumpirii traiului, de la război încoace, și sporul ce li s-a acordat până acum. Cu o reducere a prețurilor de 50 sau chiar de sută la sută nu se umple un gol în bugetul care, după cum am arătat în primul articol, trece la mulți simțitor peste de 5 ori salariul de dinainte de război”.⁵

⁴ Ibidem, dosar 57.

⁵ Ibidem, dosar 14, f. 1.

Am mai putea menționa listele cu miniștrii guvernelor Averescu, interviul dat de acesta din urmă pe marginea situației politice interne, discursurile din Parlament ale aceluiași, cu privire la bugetele pe 1929 și 1931, interpelări parlamentare, protestul Partidului Național Țărănesc împotriva plebiscitului din februarie 1938 pentru revizuirea Constituției și declarația mareșalului Alexandru Averescu la procesul lui Mihail Manoilescu, fost subsecretar de stat în guvernul său, acuzat de a-l fi ajutat pe Carol II să revină în țară.

De altfel, fondul deține fotocopia scrisorii din 1927 de la Paris a lui Carol II către mareșalul Averescu, în care regele ce renunțase la regat îi reproșează indignat președintelui Consiliului de Miniștri că a cenzurat în țară declarația sa făcută ziarului francez „Le Matin”.

Alături de cele câteva memorii ale mareșalului adresate regilor Ferdinand (1927) și Carol II (1931 și 1937) stau notele de la discuția cu cel de-al doilea pe marginea situației din țară și eventualelor soluții, o agendă cu nume și adrese și alta cu însemnări fugare asupra întâlnirilor cu personalități ale vremii, un fel de jurnal minuscul.

De pe vremea când Alexandru Averescu era locotenent-colonel în armata regelui Carol I se păstrează o dare de seamă pitorească asupra călătoriei tânărului ofițer în Rusia, la Novogradvolinsk, iar din 1929 avem un apel al românilor din Macedonia și Valea Timocului transferați în Dobrogea în 1919, care se plâng că li se iau pământurile cu care fuseseră împroprietărite la instalarea în această regiune.

Coroșpondența este formată din felicitări și condoleanțe de la Carol II, Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Vasile Goldiș, Mussolini, Corneliu Zelea Codreanu, Nicolae Iorga și Ion Inculeț; de asemenea, din scrisori de la P. P. Carp, Ion Mihalache, Miron Cristea, Mihail Manoilescu, Ion Moța, despre politica externă, Constituția revizuită, propunerea șefilor opoziției de a se crea un bloc al opoziției, atitudinea lui Averescu față de mișcarea legionară; și din scrisori adresate de mareșal regelui Ferdinand, lui I. Miti-lineu, Iuliu Maniu și Gheorghe I. Brătianu, privind semnarea „pactului de neagresiune” cu Partidul Național Liberal, privind familia regală ș. a. Nenumărate sunt telegramele trimise primului ministru Averescu, în 1926, în care persoane fizice și organizații protestează împotriva concordatului cu Vaticanul.

Ultimele unsprezece unități arhivistice ne amintesc faptul că primul mareșal al României s-a născut la 9 martie 1859 la Ismail, lucru pe care nu l-au uitat basarabienii, care i-au trimis în 1927 aceste volume frumos legate în piele și purtând emblemele tuturor județelor și municipiilor din Basarabia (Chișinău, Cetatea Albă, Cahul, Bălți, Tighina, Soroca, Lăpușna și Ismail), cuprinzând procesele verbale încheiate la ședințele consiliilor primăriilor orașelor și comunelor, în care s-a hotărât acordarea titlului de cetățean de onoare lui Alexandru Averescu, pentru eforturile acestuia de a determina Italia să recunoască unirea Basarabiei cu România.

Numele lui Averescu rămâne legat de Războiul de Reîntregire și de Unire. Militarul sincer, direct și încrezător până la naivitate nu putea fi politician de înaltă clasă. El s-a dovedit însă, în anumite momente, necesar la cârma țării și a făcut tot ce a putut pentru a îndrepta relele.